

Перажытае-незабытае

Адзін дзень вайны — такі страшны і такі... шчаслівы

У нашай вёсцы Кашэвічы варожыя разведчыкі з'явіліся другога жніўня 1941-га — прыехалі ціха, на веласіпедах. Для пяці савецкіх байцоў, якія неслі службу назірання за нямецкімі самалётамі, іх з'яўленне аказалася нечаканым. І ўсё ж у перастрэлцы некалькі фрытцаў загінулі.

Не дзіва, што неўзабаве на вёску, на смельчакоў ды байцоў з мясцовага атрада самаабароны, наляцела ўжо зграя фашыстаў! Завязаўся сапраўдны бой, пасля якога немцы спаганялі сваю злосць на вясцоўцах: забілі многіх ні ў чым не павінных людзей, спалілі ўсе пабудовы, усю маёмасць. Так наша сям'я апынулася ў зямлянцы, дзе прахыла проста безліч галодных, халодных, страшных дзён. Але ж найчасцей я ўспамінаю адзін.

Дата яго — не ў памяці. Таму прыкладна — канец чэрвеня 1944-га. На досвітку прашумела навалніца з моцнымі грывамамі, дождж уліў — як з вядра... У нашай зямлянцы не вытрымаў дах, хоць ладзіўся, як здавалася, вельмі грунтоўна: альховыя жэрдкі высціліліся чаротам, паверх яго выкладваўся слой дзёрну... Але ж вада знайшла сабе дзірачку. Добра, што не там, дзе мы спалі.

Першай як заўжды прачнулася мама, патупала каля печкі, пайшла да студні па ваду. Якраз там ад суседа пачула ўсхваляванае: «Уцякай, Агала! Вось-вось наляццяць немцы... Яны ж цяпер — як тыя сабакі... Не паглядзець, што ў цябе малыя... Заб'юць...»

Мама прыбегла ў зямлянку. Мы, дзятва, ужо не спалі — сабраліся хутка і неўзабаве рушылі з зямлянкі, пайшлі шукаць паратун-

ку — нейкага больш бяспечнага месца.

Пасля навалніцы ў кожнай нізіцы блішчэла вада, нашмат папўнела і рачулка, што цякла за агародамі. Дзве альховыя кладкі аказаліся падтопленымі, але Вася, мой старэйшы васьмігадовы брат, не пабаяўся — лёгка і смела перабег на іншы бераг. Сенья, меншы за Васю, ужо асцярожнічаў, але перашкоду таксама адолеў. А я на кладку нават ступіць не мог — баяўся...

Тады цераз рачулку перайшла мама, пасадзіла на купіну маленькага Грышу і вярнулася па мяне. Мы пайшлі далей — пад босымі нагамі хлюпала вада, сонца падымалася вышэй і вяртала нядаўнюю спёку.

Неўзабаве сцэжка вывела нас да грудка, на якім мне дужа не пашчасціла — я балюча пракалоў

нагу... Шоў ззаду, кульгаў ды ціха плакаў, каб не пачула мама.

Як толькі перайшлі грэблю, паказаліся буданы (у нас іх звалі куранамі), паміж якімі мільгалі людзі. Мама зазірнула ў крайні, што туліўся да каржакаватай сасны, і паклікала нас. У паўзмроку мы адразу пазналі дзёда Аляксея, які сядзеў на хваёвых лапках. Да яго далучылася ўся наша сям'я. Мама анукай перавязала мне рану (боль адразу прыціх) і пакарміла малага Грышу, бо ён моцна плакаў. А вось развязаць клунак і хоць нешта даць есці нам не паспела: да вушэй даляцела гучнае «Не-емцы!»

Усе, хто мог — дарослыя, дзеці, — павыбігалі з куранёў і сталі разбягацца хто куды, мясілі багну так, што, здавалася, стогне балота. Уцёк і дзед Аляксей... А мама была настолькі стомленай, што ледзь паднялася. Грыша драмаў у яе на руках, побач таўкліся Вася, Сенья і я. Чулася страляніна. У нас над галавамі, над востравам праляцеў нямецкі самалёт, наваколле скалануў моцны выбух... Яшчэ некалькі бомб разарвалася за востравам. А самалёт развяраўся, знізіўся і кулямётным агнём стаў «паліваць» курані.

Мама падвяла нас да лагчыны, пад густую разлапістую елку, па-

малілася і папрасіла: «Дзеткі, сядзіце ціха! Дасць бог, немцы вась тут не знойдуць!» Ад гэтых слоў у мяне па целе пабеглі дрыжкі, страх ахапіў душу. Мы сядзелі нібы здранцвелыя, прытуліўшыся да ствала, як тыя зайчаняты...

У некалькіх кроках ад елкі прайшоў фашыст. Яго вялікія боты моцна шоргалі па галлі.

...З часам гамонка і страляніна сціхлі. Востраў ахапіў едкі дым — гарэлі курані.

Мы вылезлі са сваёй хованкі і пайшлі на ўсход. У той дзень на востраве было забіта і спалена больш дзесяці чалавек. Некаторых там жа і пахавалі. Але пра гэта мы даведаліся пазней, а тады нам страшэнна хацелася есці!

Кожнаму з нас мама дала па дзве варанья бульбіны. Сама не ела нічога.

Падсілкаваўшыся, мы паціху пайшлі далей.

Каля маладога сасонніку заўважылі старога мужчыну, які, абпёршыся на кій, нешта разглядаў у нізіне і плакаў, прыгаворваючы: «За што ж мне такое гора?»

Мама падышла да яго, спытала, мо чым дапамагчы? Ён сказаў: «Не, галубка, тут ужо нічым не дапаможаш».

Мы ўсе таксама паглядзелі ў нізіну і ўбачылі, што там тварам

уверх ляжыць мёртвая акрываўленая жанчына, па ёй поўзае спэцканае ў кроў, ледзь жывое дзіцятка...

Амаль тут жа побач з'явіліся дзве жанчыны. Маладзейшая рынулася да малага, падняла на рукі і загаласіла, старэйшая — апусцілася на калені каля мёртвай маладзіцы і стала нешта гаварыць.

Мама павяла нас далей ад гэтага страшнага месца.

...Сонца схавалася за гарызонтам, калі мы трапілі ў адрыву дзядзькі Аўрама. Непадалёк ад яе была наша зямлянка, але нас туды мама не павяла — пабаялася, вырашыла, што спачатку сходзіць адна.

Мы засталіся з бабуляй Марозіхай, якая таксама адпачывала ў адрыве... А мама і сапраўды вярнулася досыць хутка — праўда, моцна заплаканай. Сказала, што нашу зямлянку нехта абрававаў: украў дзяржкі, якімі мы накрываліся, апошняю падушку, два чыгункі і драўлянае вядро.

Нягледзячы на гэта, я і мае браты Вася, Сенья і Грышка (хоць ён наўрад ці што разумеў) былі вельмі шчаслівыя, бо ў той дзень небяспека абышла нас бокам.

Уладзімір Пугач, ветэран працы, дзіця вайны. Петрыкаўскі раён.

Свой погляд

У дарозе дай бог спадарожніка, у жыцці — сапраўднага сябра

Не раз здаралася чуць, што не бывае, маўляў, жаночай дружбы.

Шкада мне ўсіх, хто ў гэтым упэўнены: не пашчасціла ім у жыцці. А вось мне...

Мы з Сашай (цяпер ужо Аляксандрай і нават Іванаўнай) нарадзіліся і выраслі на адным Засвяціцкім хутары. Розніцы ва ўзросце ў нас не было. Хіба ў матэрыяльным становішчы?

Саша — родам з вялікай зводнай сям'і. У яе бацькоў гэта быў другі шлюб: першага мужа матулі расстралялі карнікі, першую жонку бацькі — бандыты, асіраціўшы пры гэтым шасцярных непаўналетніх дзяцей.

Згадзіцеся, не кожная жанчына адважылася б прыйсці гаспадыняй у такую вялікую сям'ю, да таго ж у старую цесную хаціну, у цяжкія паспяваенныя гады.

Вольга Тарасаўна (светлай памяці) не пабаялася ні адказнасці, ні бясконцых клопатаў: запраглася ў цяжкі воз і ў хуткім часе на падворку ў іх (муж Іван Фёдаравіч быў загадчыкам у мясцовай краме), апроч свіней, гусей ды курэй, з'явіліся дзве каровы, свой конь, паступова стаў будавацца і новы прасторны дом... Вольга Тарасаўна нават пчол развяла! Так што Саша, досыць позняя яе дачушка, жыла не толькі ў любові ды клопаце, але і ў дастатку, які мне, чатыром маім братам ды нашай матулі нават не сніўся. Мы перабіраліся на нішчымніцы, у голадзе ды холадзе (старой дзядулевай хатцы, накрытай саломай)... З гаспадаркі мелі хіба што курэй.

...На шчасце, узровень дабрабыту зусім не перашкаджаў нашаму сяброўству. Малыя, мы пастаянна бегалі адна да адной, хадзілі ў адну школу. Саша да сёння памятае, як мяне, цяжкахворую, паклалі на покуці, як у галовах запалілі свечку, як жанчыны, сабраўшыся ў хаце, уздыхалі ды прыгаворвалі: «Бог даў, Бог узяў...»

Але ж Ён і сапраўды: узяў ды прыслаў у хату сваячку, якая ледзь не з парoga спытала ў ачмурэлай ад гора мамы: «Што ты робіш? Яе ж трэба ў бальніцу!»

Укруціўшы мяне ў нейкія лахманы, мама з братам на саначках дацягнулі мяне да брыгаднага двара, конях запрог каня, падаў лейцы брату.

І тут Бог яшчэ раз прыйшоў на дапамогу, бо ледзь не апоўначы мяне агледзела доктар Варвара Іванаўна Кулікоўская, прызначыла лячэнне, дзякуючы якому я пайшла на папраўку, вярнулася ў школу.

...Рэдкая беднасць, каб не казаць галеча, прымушала мяне вучыцца, думаць пра паступленне ў інстытут, сяброўцы жыццё дазваляла пачувацца вальней. У выніку я стала настаўніцай, Сашу прыслалі працаваць піянерважатай у тую ж самую школу. Зноў цесная дружба, зноў адны сакрэты. Яна дала чытаць мне пісьмы свайго кавалера, які служыў у войску і які, вярнуўшыся, павёў маю Сашу ў ЗАГС, у хату сваіх бацькоў.

Выйшла замуж і я. Пра нябожчыкаў, як той казаў, альбо добра, альбо нічога. Але ж

у гэтай фразы ёсць працяг: «...апроч праўды».

Дык вось, калі па ёй, па праўдзе, то з мужамі нам з Сашай, мякка кажучы, не пашчасціла. Салтыкоў-Шчадрин вельмі правільна пісаў (гэта правэрана!), што з усіх няшчасцяў, якія выпадаюць на долю чалавека, самыя страшнейшыя менавіта дамашнія. Яны не кідаюцца ў вочы, не знішчаюць чалавека адразу: яны мала-памалу атручваюць усякі міг ягонага існавання, нават робяць няздольным жыць.

Але ж разводзіцца (ды ў вёсках) моды тады не было. У горы мы з Сашай гадавалі сваіх дзяцей, як маглі і чым маглі дапамагалі адна адной, выручалі, часцяком разам плакалі і... весяліліся: нашы сыны раслі здаровымі, добра вучыліся, становіліся годнымі людзьмі. Нам з Сашай вельмі пашчасціла на нявестак, мы прычкалі ўнукаў.

...На працягу апошніх дзесяці гадоў сяброўка зноў працавала са мной у адным экіпажы. Я — загадчыцай аддзела сацабароны райвыканкама, яна — загадчыцай аддзялення па надомным абслугоўванні састарэлых і адзінокіх. І зноў поўная падтрымка, поўнае ўзаемаразуменне.

Але ж гэта не значыць, што не здаралася нейкіх дробных спрэчак ды канфліктаў, у якіх мы абедзве цудоўна разумелі, што ідэальных людзей проста не існуе: трэба ладзіць з усімі, а найперш ні слова, ні справы не крыўдзіць тых, хто побач, — у сям'і, у суседстве, на працы, хто цягам жыцця быў з табой у бядзе і ў радасці.

Ніна Бурко, в. Капланцы, Бярэзінскі раён.

Весткі з месцаў

Імя як брэнд...

Мемарыяльная дзейнасць бібліятэк Расіі і Беларусі

Гэтай тэме быў прысвечаны **вэбінар (анлайн-сустрэча) супрацоўнікаў нашай бібліятэкі з калегамі-расіянамі — бібліятэкарамі Кузнецкай цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя Аляксандра Радзішчава.**

Падчас яе адбыўся надзвычай плённы абмен вопытам. У прыватнасці, нашы спецыялісты расказалі пра асветніцкія праекты, якія знаёмяць жыхароў Баранавічыны з творчай спадчынай слаўнага земляка — паэта, публіцыста, навукоўца, грамадскага дзеяча, рэвалюцыянера

Валянціна Таўлая, чьё імя носіць бібліятэка... Не менш карысным і вартым пераймання аказаўся вопыт калег з Пензеншчыны аб захаванні памяці паэта, пісьменніка, філосафа Аляксандра Радзішчава.

Прафесійны форум стаў важнай падзеяй у культурным жыцці двух гарадоў, прычым далёка не апошняй: да канца года плануецца правесці яшчэ чатыры вэбінары з расійскімі калегамі. Тэмы, выбраныя для дыялогаў, носяць кразнаўча-патрыятычную накіраванасць.

Іна Рушніцкая, г. Баранавічы.

Усмешачку

Жонка сёння ў нудзе:
Муж дадому не ідзе!
Водпуск ён сабе ўзяў —
На рыбалку пачасаў.
І сядзіць там цэлы дзень!..
Згаладае ж, прападзе!
Жонцы б тут — зрабіць што есці
І самой яму паднесці.

...Да ракі мо — крокаў сто,
Нават меней!
Ну і што:
Жонка з прынцыпу не ідзе,
Бо «карона ўпадзе».
Іван Астроўскі, г. Мінск.

ПРЫНЦЫП